

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 3 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 3

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 3

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Мургазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

"Ўтмишга назар" илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Кожакеева Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети*

Зияева Доно Ҳамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчеҳра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент
кимё - технология институти*

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна

*тарих фанлари номзоди, Ўзбекистон
давлат жаҳон тиллари университети доценти*

Эргашева Юлдуз Алимовна

*Тарих фанлари доктори, профессор
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти*

Теймураз Ахалмосулишвили

*профессор, Телавский государственный университет,
Грузия*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Саипова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Джоробекова Айнур Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Ташқи ишлар
вазирлиги қошидаги Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси*

Толипов Файзулла Саидович

*Тошкент давлат техника университети доценти,
тарих фанлари номзоди*

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Арипджанов Отабек КУШОН БАҚТРИЯСИНИНГ СУЯК ЎЙМАКОРЛИГИДАГИ ТАСВИРЛАРНИНГ БАДИИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РАМЗЛАРИ.....	4
2.Абдураззоқов Сайдулло ЯНГИ ПЕДАГОГИК ВА ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ: ШАКЛЛАНИШ ТАРИХИ ВА МОҲИЯТИ.....	11
3.Икромов Нозим КАВИЙЛАР ТАСВИРЛАНГАН БАҚТРИЯ БУЛЛАСИ.....	19
4.Йўлдошева Зубайда, Боқиев Анвар ЁЗМА МАНБАЛАРНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ....	24
5.Носиров Бунёд, Носирова Феруза ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМИЙ ОВҚАТЛАНИШ ТИЗИМИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА УНГА АҲОЛИ ЭҲТИЁЖИНИНГ ОРТИБ БОРИШИ (СОВЕТ ҲУКУМАТИ ЙИЛЛАРИДА).....	32
6.Пардаев Тошкентбой, Бўронов Абдулҳаким ЖАНУБИЙ ЎЗБЕКИСТОНДА ПАХТАЧИЛИК САНОАТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ: НАТИЖАЛАР ВА МУАММОЛАР.....	41
7.Саматова Феруза, Қурбонов Бекжон ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА СЎҒДИЁННИНГ БУЮК ИПАК ЙЎЛИДА АМАЛГА ОШИРГАН МАДАНИЙ АЛОҚАЛАР ТАРИХИ.....	49
8.Толипов Файзулла, Ахророва Севара ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИНИНГ ДАСТЛАБКИ ЙИЛЛАРИДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ВА ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ХУСУСИДА.....	54
9.Тоғаев Мамаразок ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА ТИББИЁТ СОҲАСИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИ.....	63
10.Юлдашев Авазбек ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШ РАҲБАР КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ТИЗИМИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИСЛОҲОТЛАР ХУСУСИДА.....	68
11.Қозоқов Тоҳиржон ХОНЗОДАБЕГИМ.....	76
12.Рискулов Шахжохон Д.Н.ЛОГОФЕТ ТАДҚИҚОТЛАРИДА РОССИЯ-АФҒОНИСТОН МУНОСАБАТЛАРИ.....	81

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Пардаев Тошкентбой,
Термиз давлат университети
Жаҳон тарихи кафедраси ўқитувчиси,
тарих фанлари номзоди
Бўронов Абдулҳаким,
Термиз давлат университети
Жаҳон тарихи кафедраси ўқитувчиси,

ЖАНУБИЙ ЎЗБЕКИСТОНДА ПАХТАЧИЛИК САНОАТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ: НАТИЖАЛАР ВА МУАММОЛАР

For citation: Pardayev Tashkentboy, Buronov Abdulhakim. FORMATION OF THE COTTON INDUSTRY IN SOUTHERN UZBEKISTAN: IMPLICATIONS AND CHALLENGES. Look to the past. 2020, vol. 3, issue 3, pp. 41-48

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-3-6>

АННОТАЦИЯ

Мақолада Жанубий Ўзбекистон ҳудудларида пахтачилик саноатининг шаклланишининг, минтақада пахта якка ҳокимлигининг ўсиб бориши билан боғлиқ ҳолда кечганлиги ҳамда соҳанинг чекланганлик хусусиятлари ва оқибатлари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: пахтачилик, саноат, режа, завод, фабрика, енгил саноат, қишлоқ хўжалиги

Ташкентбой Пардаев,
Преподаватель кафедры всемирной истории,
Термезского государственного университета
кандидат исторических наук
Буронов Абдулҳаким,
Преподаватель кафедры всемирной истории
Термезского государственного университета

ФОРМИРОВАНИЕ ХЛОПКОВОДЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ НА ЮГЕ УЗБЕКИСТАНА: РЕЗУЛЬТАТЫ И ПРОБЛЕМЫ

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются формирование хлопководства на территориях юга Узбекистана, а также особенности ограничения этой отрасли, связанные с ростом в регионе хлопкового господства.

Ключевые слова: хлопководство, промышленность, план, завод, фабрика, лёгкая промышленность, сельское хозяйство.

Pardayev Tashkentboy,

Lecturer, Department of World History
candidate of historical sciences

Buronov Abdulhakim,

Lecturer, Department of World History
Termez State University

**FORMATION OF THE COTTON INDUSTRY IN SOUTHERN
UZBEKISTAN: IMPLICATIONS AND CHALLENGES****ABSTRACT**

In the article. The analysis of the formation of the cotton industry in the southern regions of Uzbekistan, associated with the growth of cotton monopoly in the region, and the limited features of the industry were analyzed.

Keywords: cotton, industry, plans, enterprises, factories, light industry, agriculture.

Долзарблиги: Жаҳонда юз бераётган глобаллашув ва иқтисодиётнинг интеграциялашуви инсоният олдига жуда катта талабларни қўймоқда. Ҳар бир давлат жаҳон бозорида ўзига муносиб ўрин топиш мақсадида доимо бош қотиришига тўғри келмоқда. Дунёнинг нуфузли ишлаб чиқарувчи давлатлари орасидан жой олиш, ўз брендини жаҳон бозорига чиқариш ҳар бир ривожланаётган давлат иқтисодий сиёсатининг устувор йўналишига айланиб бормоқда. Жаҳон тажрибасидан маълумки, тарихнинг барча даврларида ҳам ашё-чиқарувчи давлатга нисбатан дунё бозорига тайёр маҳсулот чиқарувчи давлат алоҳида устуворлик касб қилган. Шу боисдан ҳам барча мустамлакачи давлатлар ўзларига қарам ўлкаларни ўз таъсирида тутиб туриш мақсадида, мустамлака ҳудудларнинг хўжалигини бир томонлама ривожлантириб улардан асосан ҳам ашё манбаси сифатида фойда кўришга. Мустамлакачиликнинг бундай синалган усулидан Совет ҳукумати ҳам анчагина унумли фойдаланган. Натижада Совет даврида Ўзбекистон иқтисодиёти бир томонлама ривожланган ва республика марказнинг йирик ҳам ашё базасига айланиб қолган эди. бу жараён Республиканинг жанубий ҳудудлари саналган Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларида анча ўткирроқ кечган.

Методлар:

Мақолада тарихнавислик фанида умум эътироф этган методлар: тарихийлик, қиёсий таҳлил, муаммоли хронологик, холислик, географик детерминизм каби усуллардан унумли фойдаланилган. Ўзбекистонда пахта якка ҳокимлигининг ўрнатилиши ва республиканинг пахта ҳам ашё базасига айлантирилиши совет ҳукуматининг минтақада юритган сиёсатининг бош стратегик мақсадларидан бири эди. Шу сабабдан ҳам коммунистик мафкура ва совет давлати ўзининг бутун

эътиборини республикада пахтачиликни ривожлантиришга ва унга бирламчи ишлов берувчи саноат корхоналари қуришга қаратди.

Совет даврида яратилган барча тарихий адабиётларда ўрганилаётган масаланинг ижобий томонлари бўртириб кўрсатилди, бироқ соҳадаги муаммо ва нуқсонларга асло муносабат билдирилмади. Аммо мустақиллик йилларида ушбу масалани ҳар томонлама ўрганиш ва унга холисона баҳо бериш имкони туғилди. Шу боисдан ҳам мақола мавзусига бевосита яқин бўлган муаммолар таҳлилига бағишланган қатор тадқиқотлар ҳам амалга оширилди. ушбу тадқиқотлар сарасига: Э.Қабулов (1994), Мирзаев З., Қабулов Э. (1996), Ж.Эргашева (1998), С.Турсунов (2001), А.Солиев, Ҳ.Абдуназаров (2007), Ў.Худойқулов (2010), А.Аҳмадов (2019) ва бошқаларнинг қатор асарлари ва мақолаларида ўз аксини топган. Жанубий Ўзбекистонда пахтачилик саноатининг тарихи Ўзбекистонда саноат тарихининг таркибий қисми саналади. Шу боисдан ҳам мақолада келтирилган далил ва рақамлар берилган таҳлиллар мазкур соҳа тарихи билан боғлиқ чигалликлар ва муаммоли масалаларнинг ечимини топишга ёрдам беради.

Тадқиқот натижалари:

Иккинчи жаҳон урушидан кейинги йилларда Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларида саноатнинг аҳволи анча қуйи поғонада эди. Чунки жанубий вилоятларнинг саноат ишлаб чиқаришида пахта тозалаш заводлари, ёғ-мой заводлари маҳаллий ҳунармандчилик артелларидан ташқари корхоналар мавжуд эмас эди. 1946 йил октябрь ойида Сурхондарё вилоят партия кўмитаси пленумида 1946-1950 йилларда вилоят халқ хўжалигини тиклаш ва ривожлантиришнинг беш йиллик режаси қабул қилинди. Ушбу режада вилоятда пахтачилик саноатини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилди [1]. Шунингдек, 1946 йил апрел ойида бўлиб ўтган вилоят фаолларининг йиғилишида ҳам вилоятда пахта тозалаш саноатини ривожлантириш масаласига эътибор қаратилган эди. 1946 йилда Сурхондарё вилоят пахта тозалаш трести таркибида Термиз, Денов ва Шеробод пахта тозалаш заводлари мавжуд эди [2]. Урушдан кейинги йилларда бутун Республикада бўлгани сингари Сурхондарё вилоятида ҳам пахтачилик соҳаси анча илдам одимлади. Агар 1945 йилда вилоятда 45 минг тонна пахта етиштирилган бўлса, 1946 йилда 63 минг тонна, 1947 йил 72,5 минг тонна пахта етиштирилди [3]. 1945 йилда вилоят пахта тозалаш саноатида 41084 тонна пахта қайта ишланиб 12842 тонна тола олинган бўлса, бу кўрсаткич 1946 йилда 54824 тонна пахта ва 17229 тонна толани ташкил этди [4].

1950 йилга келиб Сурхондарё вилоятида пахта толаси ишлаб чиқариш 34,7 минг тоннага етди. Бу эса урушдан олдинги даврдан 54,2 фоиз ортиқ эди. Вилоятда пахта етиштиришнинг кўпайиб бориши пахта тозалаш заводларини янгидан бунёд этиш ва мавжудларининг ишлаб чиқариш қувватларини кенгайтиришни талаб этар эди. Шу мақсадда 1947 йилда Шўрчи пахта тозалаш заводи қурилиши бошланди. Мазкур заводнинг қурилишига 5 млн сўм миқдорида капитал маблағ ажратилди [5]. Бироқ Шўрчи пахта тозалаш заводининг қурилиши жуда узоқ давом этди. Бунга завод қурилишига ажратилган маблағнинг яхши ўзлаштирилмаганлиги, қурилиш ва корхонани техник жиҳозлаш билан боғлиқ ҳолатлардаги узилишлар сабаб бўлди. Шўрчи пахта тозалаш заводининг қурилиши 1951 йилга келиб ниҳоясига етказилди.

Вилоятнинг шимолий туманларида пахта етиштиришнинг йилдан йилга ортиб бориши муносабати билан Узунда пахта тозалаш заводини қуриш режалаштирилди. Узун пахта тозалаш заводини қуриш учун 1950 йилда 197 минг сўмлик қурилиш-

монтаж ишлари бажарилиши керак эди, аммо бу маблағнинг атиги 4 фоизигина ўзлаштирилди холос. 1953 йилда Узун пахта тозалаш заводида қурилиш ишлари 48 фоизга бажарилди. Чунки, корхонани жиҳозлашди ишлатиладиган транспортёрлар, линтерлар ўз вақтида етказиб берилмади. Анчагина қийинчиликлар билан 1957 йилда Узун пахта тозалаш заводи фойдаланишга топширилди [6]. Пахта тозалаш заводлари билан пахта пунктлари оралиғида масофа ниҳоятда узоқлиги сабабли пахта заводларга хом ашёни етказиб беришда қатор узилишлар билан бирга ортиқча сарф ҳаражатларга ҳам сабаб бўларди.

Масалан, 1961 йилга қадар Термиз пахта тозалаш заводи Шўрчидан Термизга қадар ҳудудлардаги пахта хом ашёсини қайта ишларди. Корхонанинг Жарқўрғон пахта тайёрлаш пунктдан узоқлиги 65 км, Сурхон пахта тайёрлаш пунктдан узоқлиги 80 км, Қумқўрғон пахта тайёрлаш пунктдан узоқлиги эса 110 кмни ташкил этарди. Оқибатда йўл ҳаражатларига катта миқдордаги маблағ сарф бўлар эди. Вилоятда пахта етиштиришнинг йилдан-йилга ортиб бориши пахта тозалаш саноатини янада кенгайтиришни тақозо этарди. Шу мақсадда 1946 йилга келиб Термиз пахта тозалаш заводи янги ускуналар билан жиҳозланди. 1946-1950 йиллар оралиғида вилоят пахта саноати трестининг моддий техник асосларини мустаҳкамлаш мақсадида 22997 минг сўмлик маблағ ажратилди [7]. 1950 йилга келиб Сурхондарё вилоятида ишлаб чиқарилган пахта толаси 34,7 минг тоннадан ошди. Бу эса урушдан олдинги даврдан 54,2 фоиз ортиқ эди [8].

Шу даврда Қашқадарё вилоятида ҳам пахта етиштириш йил сайин ортиб борди. Масалан, 1948 йилда Қашқадарёда 25 минг гектар ерга чигит экилди [9]. 1950 йилга келиб эса вилоятда пахта майдонлари миқдори 38 минг гектарни ташкил этди [10].

Табиийки чигит экиладиган майдонларнинг кенгайиши, аграр соҳада механизациялаш жараёнларининг кенг қўлланилиши туфайли йил сайин пахта ҳосилдорлигини ҳам ошириб борди. Буни қуйидаги мисолдан ҳам билиб олиш мумкин. Агар 1948 йилда Қашқадарё деҳқонлари 50 минг тонна пахта тайёрлаган бўлса, 1952 йилга келиб эса 162 минг тонналик пахта ҳосили йиғиштириб олдилар [11]. Вилоятда пахта майдонларининг кенгайиши ва пахтадан олинаётган ҳосилнинг ортиб бориши пахтага бирламчи ишлов берувчи корхоналар сонини кўпайтиришни талаб этарди. Шу босидан ҳам 1947 йилга келиб Китоб пахта тозалаш заводи қуриб фойдаланишга топширилди. Дастлаб корхонада 47 киши меҳнат қилди. Лекин кейинги йилларда корхонанинг ишчилар сони ҳам ишлаб чиқариш қуввати ҳам ортиб борди. 1947 йилда корхона 143 минг сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарган бўлса, 1956 йилга келиб 19 миллион сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарадиган даражага етди [12]. Шу йиллар оралиғида корхонада ишлаётган ишчилар сони 6 баробар ошди. 1947 йил 3 сентябрда Ўзбекистон ССР Олий Совети 1948 йилдан бошлаб Қарши пахта тозалаш заводини қуриш ҳақида қарор қабул қилди.

Бироқ айрим сабабларга қўра завод қурилиши 1951 йилга келиб бошланди ва 1953 йилда тугалланди. 1954 йилдан бошлаб эса ўз маҳсулотини бера бошлади [13]. XX асрнинг 50 йилларининг ўрталаридан бошлаб Яккабоғ пахта тозалаш заводи қурилиши бошланди. 1957 йилга келиб эса Шаҳрисабз пахта тозалаш заводи фаолият юрита бошлади. 1955-1959 йилларда Қашқадарё вилоятида саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажми 65 фоизга ўсди ёки 1955 йилга нисбатан 233 миллион сўмга кўп маҳсулот ишлаб чиқарди [14]. Жанубий вилоятларда чўлни ўзлаштириш ишлари жадал олиб борилди. Натижада 1965-1975 йилларда Сурхондарё вилоятида пахта майдони 109 минг гектардан 138,1 минг гектарга

кўпайди [15].

Қашқадарё воҳасида эса чигит экиладиган майдонлар миқдори 1950 йилдаги 42 минг гектардан 1973 йилда 112,7 минг гектарга етди. Пахта етиштириш 1950 йилдаги 69 минг тонна ўрнига 1973 йилда 317 минг тоннадан ошди [16]. 1970 йилда Қашқадарё вилоятида саноат асосида 76,4 минг тонна пахта толаси ишлаб чиқарилган бўлса, 1973 йилга келиб эса бу кўрсаткич 104,9 минг тоннага етди [17].

1971-1975 йиллар давомида Сурхондарё пахта тозалаш заводлари 670 минг тонна пахта толаси қайта ишланди [18]. XX асрнинг 70-йилларида вилоятда 10 та пахта тозалаш заводи фаолият юритди [19]. Вилоятда пахта етиштиришнинг ўсиб бориши билан янги-янги пахта тозалаш заводлари ҳам бунёд этилиб борди. Бундай заводлар Жарқўрғон (1969), Сурхон (1970), Ангор (1972), Музрабод (1971), Шеробод (1974) ва Қизириқда (1977) фаолият юрита бошлади. Шу даврда вилоят пахта тозалаш заводларида пахта толаси ишлаб чиқариш ҳам йил сайин ортиб борди. Агар 1970 йилда Сурхондарё вилоят пахта тозалаш заводлари 115,8 минг тонна пахта толаси ишлаб чиқарган бўлса, 1980 йилга келиб бу кўрсаткич 162,1 минг тоннани ташкил этди [20]. 1970-1980 йилларда Қашқадарё вилояти республиканинг энг кўп пахта берувчи вилоятларидан бирига айланди. Вилоят пахтакорлари 1970 йилда 302 минг тонна, 1980 йилда 584 минг тонна, 1983 йилда эса 621 минг тонна пахта ҳосили етиштирдилар.

Вилоятда пахта етиштиришнинг ўсиб бориши ҳисобга олиниб, 1971-1975 йиллар оралиғида 5 та янги пахта тозалаш заводлари қурилиб ишга туширилди. Бундай корхоналар жумласига Ғузор, Чироқчи пахта тозалаш заводларини мисол қилиб келтириш мумкин [21]. Бироқ Иттифоқ миқёсида иқтисодийнинг ҳаддан ташқари ихтисослашуви натижасида бутун совет тарихи мобайнида республика халқ хўжалигида қишлоқ хўжалиги билан бир қаторда, хом ашёга бирламчи ишлов бериш тармоқлар устунлик қилиб келди, тайёр маҳсулотлар, биринчи навбатда, халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарадиган тармоқлар унчалик салмоқли ўрин эгалламади. Масалан, тўқимачилик, тикувчилик, трикотаж ишлаб чиқариши маълум даражада ривожланган бўлишига қарамай уларда хом ашёдан тайёр маҳсулотлар чиқариш 2%дан ошмасди [22].

Ўзбекистон Иттифоқнинг асосий пахта етиштирувчи худуди ҳисоблансада, пахта толасидан тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш масаласига атайин панжа ортидан қаралди.

Пахта толаси эса Россия тўқимачилик комбинатларига жўнатилиб, у ерда тайёр маҳсулотга айлантирилиб чет давлатларга катта валюта ҳисобига сотилди. XX асрнинг 80-йилларида Республикада пахтани қуритиш ва тозалашга ихтисослашган 107 та пахта тозалаш заводлари ва 490 та пахта тайёрлаш пунктлари мавжуд эди. Шу даврда республикада 1,5 млн тонна пахта толаси ишлаб чиқариларди. Республика текстил саноати эса 10 фоиз пахта толасини тайёр маҳсулот сифатида ишлаб чиқарган холос [23].

Совет ҳукуматининг миллий республикаларни иқтисодийга мамуриятчилик асосида ёндашуви ҳамда уларнинг бойликларини талашга қаратилган сиёсатининг таъсирида Жанубий Ўзбекистон худудларининг саноат тармоқлари анча чекланган тарзда бир томонлама ривожланди. Саноатнинг фақатгина хомашёга бирламчи ишлов берувчи корхоналар бунёд этилиб уларнинг фаолияти ҳам бевосита марказ кўрсатмалари асосида йўналтириб турилди. Метираполиянинг бундай сиёсати минатақанинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига жиддий салбий таъсир

кўрсатди.

Хулосалар:

Мақола асосида кўтарилган масала хусусида қўйидаги хулосалар илгари сурилди.:

- Коммунистик пртия ва совет давлати ўз ҳукмронлиги даврида Ўзбекистонга пахта хом ашё базаси сифатида қараган ва ўзининг минтақадаги бош стратегик мақсадини ушбу сиёсат доирасидан келиб чиқиб белгилаганлигини кўрсатди;

- Иккинчи жаҳон урушидан кейинги йилларда Ўзбекистоннинг жанубий вилоятларида ҳам Қарши, Сурхон-Шеробод каби қўриқ ерлар ўзлаштирилиб, бу ерларда пахтачиликни ривожлантириш ишлари анча жадал кечганлигини тасиқлади;

- Барча кўрилган чор-тадбирлар, хусусан қишлоқ хўжалигини механизациялаш, қўриқ ва бўз ерларни кенг кўламда ўзлаштирилиши, аграр соҳада кескин тарзда кимёвий перепаратларнинг кўп қўлланилиши, аҳолининг машаққатли меҳнати, минтақада экологик ҳолатнинг жиддий тарзда бузилиши ҳисобига пахта ҳосилдорлиги йил сайин ортиб борган.

- Марказ Ўзбекистонда саноатни ҳар томонлама ривожлантиришдан манфаатдор эмас эди. шунинг учун ҳам совет ҳукумати минтақада пахтачилик билан боғлиқ саноатни чекланган тарзда ривожлантирди яъни хом ашёга бирламчи ишлов берувчи корхоналар қурилишига асосий эътиборни қаратганлигини кўриш мумкин.

- Совет ҳукуматининг деректив органлари бутун Ўзбекистонда бўлгани сингари Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларида ҳам пахтани чигитдан ажратувчи заводларни кўплаб қурган пахта толаси эса метроволиянинг марказий туманларидаги саноат корхоналарида қайта ишлашиб, тайёр маҳсулотга келтирилган.

- Совет ҳукумати даврида маҳаллий мутахассисларга нисбатан олиб борилган камситувчи сиёсат туфайли саноат соҳасида ишловчи ходимлар орасида маҳаллий миллат вакиллари камчиликни ташкил қилган, борлари ҳам асосан қора ишларни бажарган.

- Пахта хом ашёсини етиштирган ўзбек деҳқонига нисбатан ундан тайёр маҳсулот тайёрлаётган марказнинг тўқимачилик корхоналари анча мўмай даромад кўрган.

- Ўзбекистон иқтисодиётининг бир томонлама ривожланиши ва чекланганлик ҳолатлари туфайли минтақада ижтимоий дастурларни амалга ошириш билан боғлиқ масалалар йилларда давомида ўз ечимини топмай қолаверган.

- Республикада саноатнинг чекланганлиги Ўзбекистон иқтисодиётини ҳар томонлама марказга қарам қилиб қўйганлигини тасдиқлади.

Иқтибослар/Сноски/References

1.Турсунов С ва бошқалар Сурхондарё тарих кўзгусида.Т.: "Шарқ". 2001. 225-бет.(Tursunov S and others in the historical mirror of Surkhandarya .T. : "Sharq". 2001. pp. 225.)

2.ЎзРМДА 2099-фонд, 4-ёзув, 609-иш, 5-варақ (UzrMDA 2099, issue 4, case 609, page 5.)

3.Мирзаев З.,Қабулов Э. Сурхондарёда пахтачилик ва Термиз пахта тозалаш заводи тарихи. Термиз. 1996. 38-бет.(Mirzaev Z, Kabulov E. History of Cotton-

picking and Termez Cotton Plant in Surkhandarya. Termez. 1996. pp. 38.)

4. Сурхондарё вилоят давлат архиви 70-фонд, 1-ёзув, 126-иш, 80-варақ. (Surkhandarya Regional State Archive 70th fund, issue 1, article 126, page 80)

5. Қашқадарё вилоят давлат архиви 70-фонд, 1-ёзув, 132-иш, 25-варақ. (Kashkadarya Regional State Archive 70th fund, issue 1, article 132, page 25)

6. Қашқадарё вилоят давлат архиви 70-фонд, 1-ёзув, 88-иш, 38-варақ. (Kashkadarya Regional State Archive 70th fund, issue 1, article 88, page 38)

7. Қабулов Э. Ўзбекистоннинг жанубий вилоятларида енгил ва озиқ-овқат саноатининг ривожланиш тарихи, тажриба ва муаммолар. Тарих фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. Самарқанд. 1994. 19-бет. (E. Kabulov History, experience and problems of light and food industry in the southern regions of Uzbekistan. Written for the degree of candidate of historical sciences diss. Samarkand. 1994. pp. 19.)

8. Қашқадарё вилоят давлат архиви 1-фонд, 2-рўйхат, 4151-иш, 5-варақ. (Kashkadarya Regional State Archive 1 fund, list 2, case 4151, page 5)

9. Қашқадарё вилоят давлат архиви 1-фонд, 2-рўйхат, 154-иш, 28-варақ. (Kashkadarya Regional State Archive No 1, No 2 List, Issue 154, Page 28)

10. Қашқадарё вилоят давлат архиви 1-фонд, 2-рўйхат, 247-иш, 24-варақ. (Kashkadarya Regional State Archive 1 fund, list 2, case 247, page 24)

11. Қашқадарё ҳақиқати. 1956 йил, 5 декабр. (The truth of Kashkadarya. December 5, 1956)

12. The truth of Kashkadarya. December 5, 1956 (The truth of Kashkadarya. December 5, 1956)

13. Қашқадарё вилояти давлат архиви 1-фонд, 2-рўйхат, 4151-иш, 5-варақ. (Kashkadarya State Archive No 1, No 2 List, Issue 4151, Page 5)

14. Қашқадарё вилоят давлат архиви 1-фонд, 2-рўйхат, 247-иш, 24-варақ. (Kashkadarya Regional State Archive 1 fund, list 2, case 247, page 24)

15. Қашқадарё ҳақиқати 1956 йил, 5 декабрь. (The truth of Kashkadarya December 5, 1956)

16. Қашқадарё ҳақиқати 1977 йил 26 октябрь. (The truth of Kashkadarya October 26, 1977)

17. Рўзиев А.Н, Мирзаев Ш.П, Бораталиев У. Сурхондарё сув омборлари ва агросаноат мажмуини ривожлантириш масалалари. Термиз. "Жайхун". 1997. 42-бет. (Ruziev AN, Mirzaev Sh.P., Borataliev U. Issues of development of Surkhandarya reservoirs and agro-industrial complex Termez. Jayhun. 1997. pp. 42.)

18. Ruziev AN, Mirzaev Sh.P., Borataliev U. Issues of development of Surkhandarya reservoirs and agro-industrial complex Termez. Jayhun. 1997. pp. 42.)

19. Народное хозяйство Узбекской ССР за 50 лет. -Т.: Узбекистон, 1974. С.91 (The national economy of the Uzbek SSR for 50 years. -Т.: "Uzbekistan". 1974. S. 91)

20. Холмўминов Ҳ. Ўзбекистон Жанубий вилоятларида тарихий-демографик жараёнлар. -Т.: "Янги аср авлоди" 2011. 75-бет. (Holmesov. Historical and demographic processes in the southern regions of Uzbekistan. Т.: "Yangi as avlodi", 2011. 75-bet.)

21. Худойкулов У.К. Ўзбекистонда енгил ва озиқ-овқат саноати: ривожланиши, муаммолар ва натижалар (1970-1980 йилларда жанубий вилоятлар мисолида) Тарих фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган. Дисс. -Т.: 2010. 43-бет. (Khudoykulov UK Light and Food Industry in Uzbekistan: Development, Problems and Results (Example: Southern Provinces 1970-1980) Written to earn a PhD in History. Diss. -Т.: 2010. Page 43.)

22. Ленин байроғи 1980 йил 27 декабр(Tarikh-demographics Trends in the Province of Ston Uzbekistan. -Т .: The New Generation 2011. p.)

23. Қашқадарё вилоят давлат архиви 466-фонд, 1-рўйхат, 155-иш, 14-варақ.(Kashkadarya Regional State Archive 466th Fund, List No.15, Issue 155, Page 14)

24. Kabulov Eshbolta, Rajarova Sabohat HORSE-BREEDING OF THE OASIS OF SURKHAN // Бюллетень науки и практики. 2019. №11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/horse-breeding-of-the-oasis-of-surkhan> (дата обращения: 03.02.2020).

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№3 (2020)

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000